

ЗНАЧЕНИЕТО НА КВАЛИФИЦИРАЩИТЕ ПРИЗНАЦИ ПО ЧЛ. 159А, АЛ. 2 ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПОНЯТИЕТО ЗА ТРАФИК НА ХОРА В БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

*Д-р Ива Пушкарлова,
асистент по наказателно право към Катедрата по
наказателноправни науки към ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски”
Тел: 0899 250 302; e-mail: iva.pushkarova@gmail.com*

Трафикът на хора се отнася до процес, при който едно или повече лица биват премествани в пространството с цел да бъдат поставени в положение на тежко увреждане на техни основни права в зоната на крайната дестинация, от което извършителят се стреми да извлече облага.

Според международния законодател, когато е насочен срещу пълнолетно лице, трафикът **задължително се осъществява чрез използване на принудителни или други незаконни методи**¹, които заличават възможността преместваният да формира свободна воля или да ръководи поведението си според нея. Тази позиция е последователно застъпена във всички относими международни актове, сред които Конвенцията за транснационалната организирана престъпност от 2000 г. (КТОП), Протокола за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика с хора, особено жени и деца, от 2003 г., допълващ КТОП (Протокол за трафика на хора), Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, 2007 г. (КБТХ), Конвенция „Европол”, Приложение II, Рамковото решение на Съвета на ЕС № 2002/629/ JHA от 19 юни 2007 г. относно борбата с трафика на хора, Рамковото решение на Съвета на ЕС № 2004/68/JHA от 22 декември 2003 г. относно борбата със сексуалната експлоатация на децата и детската порнография, Препоръка №: R (2000) 11 на Съвета на Министрите за действия срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация, 19 май 2000 г. и др.

Същото разбиране е възпроизведено в националните законодателства на повечето държави, възприели всичките или част от тези международни стандарти. Сред тях са Албания, Белгия, Германия, Гърция, Дания, Италия, Македония, Молдова, Нидерландия, Румъния, Русия, Сърбия, Таджикистан, Турция, Украйна, Франция, Хърватия, Чешката Република, Швеция и др.

¹ В настоящото изложение понятието „метод” ще бъде използвано в значението му на описан в закона начин на осъществяване на изпълнителното деяние. Бел.авт.

Българският законодател е от малкото, които се отклоняват от този възглед². Разширявайки понятието за трафик на хора, той извежда признаците относно начина на осъществяване на изпълнителното деяние извън основния състав и ги въздига в квалифициращи обстоятелства (чл. 159а, ал. 2 от НК). Едновременно с това той приема, че съгласието на премествания никога няма правно значение, независимо от възрастта му.

В същото време **това положение не е проведено последователно.** Понятието за трафик на хора по пар. 1 от специалния административен Закон за борба с трафика на хора от 2004 г. (ЗБТХ) следва международноправните стандарти. То се отклонява от наказателноправното понятие по чл. 159а, като по определение свързва извършването на трафик на пълнолетни лица с използване на незаконни начини.

Оттук произхождат някои усложнения в правоприлагането, които ще бъдат обсъдени в настоящото изложение.

I. Правнозначимите методи, въздигнати в квалифициращи трафика на пълнолетни лица обстоятелства по чл. 159а, ал. 2, подлежат на условно групиране според въздействието им върху съдържанието на волята на пострадалия и условията, в които тя се формира.

1. В тази връзка е необходимо да се изясни **въпросът за съгласието на жертвата** по смисъла на чл. 159а, ал. 1. То е изрично обявено за обстоятелство без правно значение, чието наличие не влияе на извода за осъществен трафик (чл. 159а, ал. 1). Това законово положение изисква някои уточнения.

На първо място, то се отнася до автентично информирано съгласие на пълнолетно лице относно всички обстоятелства, чрез които се проявява изпълнителното деяние на трафика и чрез които се осъществяват експлоатационните цели, както и последиците от осъществяването им. Непълното съгласие, което не обхваща всички етапи от процеса на осъществяване на деянието и на постигане на експлоатационната цел, се приравнява на липса на съгласие. Такава е хипотезата, в която лицето е съгласно да бъде укрито и да проституира, но не е съгласно с условията на настаняване и заплащане. Необходимо е съгласието да се отнася до обстоятелства, които са от значение за квалифицирането на поведението на дееца като трафик на хора. Незнанието на незначителни подробности или неподвиждането на обичайни

² Изследването установи подобен подход единствено в Унгария, но в нейния НК понятието за трафик на хора е формулирано при съществено отклонение от международните стандарти (чл. 175Б).

усложнения при осъществяване на уговорки, свързани с превоз, настаняване, приемане на работа и пр., не правят едно лице предмет на престъпен трафик на хора.

Съгласие по смисъла на чл. 159а, ал. 1 липсва и когато е дадено за определен **срок или под условие**. Такива са случаите, в които волята на трафикирания да бъде експлоатиран е ограничена до изплащане на дълг, до получаване на определена сума, до завършване на образование в зоната на експлоатацията, до навършване на определена възраст или до загуба на интерес. Практиката показва, че в тази хипотеза трафикантът едностранно продължава експлоатацията, като не признава условието за настъпило или се позовава на извънредни или новонастъпили обстоятелства, които според него удължават срока³.

На второ място, някои експлоатационни цели не могат да се осъществят при съгласие на жертвата. Такива са **целите за използване за принудителен труд и за държане в принудително подчинение**. Съгласието заличава принудителния им характер или е обявено от международния и националния законодател за несъвместимо с тях, дори да е налице съдействие на жертвата.

Този извод следва пряко от анализа на международноправните понятия за принудителен труд и робство и приравнените им положения, които понятия българският правен ред е възприел. Конвенция № 29 на МОТ относно принудителния труд от 1932 г. (в сила за България от 22 септември 1932 г.), Конвенция № 105 на МОТ относно отмяната на принудителния труд от 1957 г. (в сила за България от 1999 г.) и Насоките на МОТ за трафика на хора и експлоатацията на принудителния труд от 2005 г. **изрично изключват доброволността на принудителния труд**. Според Допълнителната конвенция на ООН относно премахването на робството, търговията с роби и институтите и обичаите, подобни на робството, от 1956 г. (в сила за България от 1958 г.) и Конвенция № 182 на МОТ относно най-тежките форми на детски труд от 1999 г. (в сила за България от 2000 г.) робството и приравнените му институти и обичаи включват форми на драстично ограничаване на правоспособността по отношение на фундаментални права на човека, упражняването на които осигурява нормалното развитие и проявление на индивида в неговия личен и обществен живот. Тъй като отказът от правоспособност е без правно значение, **положението на робство не може да се установи със съгласието на поробения**. Поради това и в българската правна

³ При т. нар. доброволна проституция, например, средната продължителност на периода, след изтичането на който лицето се отказва, е около година и половина, Вж. **Център за изследване на демокрацията**, Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, 2007 г., стр. 144 и сл., достъпен на <http://oldwww.csd.bg/bg/fileSrc.php?id=2385>.

литература целта за държане в принудително подчинение се определя като субективна насоченост на деянието към мотивиране на пострадалите да предприемат поведение противно на волята им⁴.

Оттук следват два основни извода. На първо място, **законът не отменя изцяло правното значение на съгласието, а забранява да бъде разглеждано като обстоятелство, изключващо съставомерността на трафика.** Съгласието на пълнолетен пострадал по чл. 159а, ал. 1, когато трафикът се осъществява с цел сексуална експлоатация или отнемане на телесни органи, е елемент от състава, чието правно значение се изразява в това, че обуславя приложението на основен, а не на квалифициран състав. На второ място, когато трафикът се осъществява с **цел трудова експлоатация или държане в принудително подчинение, той обикновено е съпроводен с използване на метод, опорочаващ волята на пострадалия и обуславящ приложението на квалифициран състав.**

2. Според влиянието си върху съгласието методите се делят на две групи. Първата включва тези от тях, които са насочени към преодоляване на очакваната или действителната съпротива на пострадалия, а втората обхваща методите, чрез които деецът цели да си осигури неговото съдействие.

А. Първата група включва принуда, отвличане и противозаконно лишаване от свобода. Те се изразяват в пълно пренебрегване на волята на пострадалия, която е насочена против постигането на целите на трафика. Всеки от методите представлява действие, обявено от закона за самостоятелно престъпление. Поради това използването им превръща трафика на хора в **съставно престъпление.**

Принудата е законово определена в чл. 143, ал. 1 от НК. Тя представлява употреба на сила, заплашване или злоупотреба с власт спрямо друго лице, в резултат на което то извършва, пропуска или претърпява нещо против волята си. Съдържанието ѝ е подробно изяснено в науката и практиката. Употребата на сила е отрицателно физическо въздействие върху пострадалия, а заплашването – психическо въздействие, законово определено в разпоредбата на чл. 198, ал. 2 от НК.

За целите на настоящия анализ е уместо да се подчертае, че **обстановката, в която е поставен пострадалият, също може да удовлетвори понятието за заплашване,** ако деецът я създава или използва умишлено, за да формира у жертвата

⁴ Вж. **Стойнов, Ал.**, Престъпления против правата на човека, Сиела, 2006 г., стр. 231. По-подробно за целите на трафика на хора, вж. **Пушкарлова, И.**, Специалните цели на престъплението „трафик на хора”, сп. Съвременно право, кн. 5 / 2008 г.

представи за неизбежно и непосредствено предстоящо тежко засягане на нейните живот, здраве, чест или имот или тези на друго присъстващо лице⁵. Емпиричните изследвания съдържат богата информация за разнообразни престъпни практики в този смисъл⁶. Такова е например изолирането на жертвата извън населено място в помещение, което ѝ позволява да възприема (обикновено само със слух и обоняние) интензивно насилствено въздействие, извършвано в съседно помещение върху други трафикирани лица, за които жертвата знае или предполага, че не оказват желаното от деца съдействие. Понякога, ако жертва се съпротивлява особено упорито, следва изолирането ѝ в помещението, в което са оставени непосредствени следи от насилието, което тя е възприела.

Заплашването може да се осъществи и чрез друго лице, често също пострадало от трафик, което в условия на посредствено извършителство споделя лични преживявания с жертвата, ако деецът насърчава това общуване с цел жертвата да се изплаши.

Принудата като начин за извършване на трафик на хора по чл. 159а, ал. 2, вр. ал. 1 е по-тясно понятие в сравнение с принудата като посегателство по чл. 143. В първия случай от него се изключва злоупотребата с власт, тъй като тя е предвидена като отделно обстоятелство, квалифициращо трафика, по чл. 159а, ал. 2, т. 4 от НК. Когато трафикът е осъществен при употреба едновременно на сила или заплашване и злоупотреба с власт, той ще бъде квалифициран с оглед две квалифициращи обстоятелства, което ще се отрази при индивидуализацията на наказателната отговорност в посока към нейното утежняване.

Отвлечането е законово определено в чл. 142 от НК. Това е действие по преместване в пространството на пострадалия против неговата воля, при което той бива противозаконно лишен от свобода. Когато трафикът е осъществен чрез използване на този метод, той е резултатно престъпление, като престъпните последици обхващат най-малко (според формата на изпълнителното деяние) промяната в местонахождението на жертвата⁷.

⁵ Вж. аналогично мнение по отношение на престъплението изнасилване, **Ангов, Н.**, Проблеми на изнасилването в българското наказателно право, София, 2003 г., стр.79 и сл.

⁶ Вж. **Петрунов, Г.** Основни схеми за изпиране на пари от трафик на хора, София, 2009 г., Фондация РискМонитор.

⁷ Вж. Р 207-96-ВК.

Противозаконното лишаване от свобода е формално престъпление по чл. 142а от НК, при което пострадалият няма възможност да се придвижва свободно в пространството и да ръководи поведението си съобразно свободно формирана воля.

Описаните три начина за извършване на трафик на хора се намират помежду си в отношение на поглъщане. Отвлечането и противозаконното лишаване от свобода имат принудителен характер, тъй като несъгласието на отвлечения, съответно на задържания се предполага⁸. Поради това те винаги поглъщат принудата и изключват възможността за едновременна квалификация по чл. 159а, ал. 2, т. 1, предл. I и т. 3. Помежду си двата метода също се поглъщат, тъй като отвлечането винаги засяга свободата на отвлечения да се придвижва свободно в пространството, с което изключва квалификация едновременно по двете предложения на чл. 159а, ал. 2, т. 3 от НК⁹.

Б. Втората група методи, насочени към осигуряване на съдействието на жертвата, обхваща въвеждане в заблуждение, използване на зависимост, злоупотреба с власт и обещаване, даване или получаване на облага. Тези методи подлежат на допълнително деление според това дали съдействието е доброволно (обещаване, даване или получаване на облага) или е повлияно от обстоятелства, които изключват автентичното съгласие. Във втория случай методът представлява вид манипулация на волята, който действа на различни етапи от нейното формиране и изразяване. При въвеждането в заблуждение тя се формира под влияние на неверни представи. Злоупотребата с власт и използването на зависимост пречат на лицето да изрази волята си и да я съобразява в поведението си, но не пречат на формирането ѝ.

Обещаването, получаването и даването на облаги са насочени към мотивиране на лицето без опорочаване на волята му, който се изразява в поемане на задължение за или в осъществяване на благоприятно изменение на неговото положение¹⁰. По същество това е начин за формиране на съгласие, тъй като деецът изгражда у пострадалия цел за облагодетелстване от неговото собствено трафикиране.

Този метод има по-ограничено приложно поле в сравнение с останалите методи по чл. 159а, ал. 2. В качеството си на квалифициращо обстоятелство по чл. 159а, ал. 2, т. 6 **той не може да се свърже с трафик с цел трудова експлоатация и задържане в принудително подчинение.** Действията, ръководени от такива цели, могат да се разглеждат като въвеждащи лицето в заблуждение, че ще полага законен труд и няма да

⁸ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит. съч., стр. 144.

⁹ Вж. напр. Р-234-03-І.

¹⁰ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит. съч., стр. 237.

бъде трудово експлоатирано и то само когато обещанието е дадено без намерение да бъде изпълнено и не е изпълнено или когато даденото е значително по-малко от пазарната стойност на положения труд. В останалите случаи уговорки за плащане могат да обосноват несъставомерност на деянието по чл. 159а, ал. 2, т. 6.

При трафик на хора с цел сексуална експлоатация или отнемане на телесни органи, ако обещаването на облаги е насочено към осигуряване на съдействието на пострадалия, без деецът да има намерение да изпълни обещанието, дейността следва да се квалифицира отново като въвеждане в заблуждение.

При буквално тълкуване на разпоредбата на чл. 159а, ал. 2, т.6 се налага изводът, че получаването на облаги е начин за мотивиране, при който получател на облагата е трафикантът и това се желае от пострадалия. Хипотезата ще бъде налице, когато между трафиканта и жертвата съществуват отношения, които биха мотивирали такова желание у нея. Такива са например случаи на трафик между роднини или между кредитори и длъжници.

Въвеждането на пострадалия в заблуждение представлява целенасочено въздействие върху съзнанието му, в резултат на което той формира погрешна представа относно обективно съществуващи обстоятелства, които са от значение за вземане на решение за предприемане на определено поведение. Това е един от най-типичните методи за набиране на трафикирани лица¹¹. Неверните представи обикновено се отнасят до стремежите на пострадалия към по-висок стандарт на живот и социална реализация и експлоатират характерна социална и житейска неопитност, неинформираност или културен опит. Предназначението на този метод е да осигури съдействието на пострадалия, като го мотивира към привидно съгласие, което намалява значително рисковете от провал на престъпното начинание.

Злоупотребата с власт е изведена като самостоятелен метод за извършване на трафик на хора по чл. 159а, ал. 2, т. 4. Характерно за нея е мотивирането на пострадалия към поведение в противоречие с волята му при изходно наличие на субординационни отношения между него и извършителя. По силата на тези отношения последният е овластен едностранно да въздейства върху правната сфера на жертвата на определено правно основание. Той може включително да изисква нейното подчинение,

¹¹ Вж. **Петрунов, Г.**, цит. съч., **КаракOLEV, Г.**, Размисли върху явлението „трафик на хора”, Факултет „Сигурност”, Академия на МВР, Трудове на Научноизследователския институт по криминалистика и криминология, Том XXVIII, 2007 г., стр. 112 и сл., достъпно на http://www.nikk.mvr.bg/NR/rdonlyres/1926D86C-1954-44FF-8596-0FA0213E2F53/0/Trudove_NIKK_tomXXVIII_I.pdf.

при което тя е длъжна да предприеме поведение в съгласие с нарежданията му, дори когато не желае. Задължението произтича от нормативна разпоредба и е по принцип свързано с постигане на общественополезен резултат или предотвратяване на увреждане. Злоупотребата с власт представлява поведение, различно от физическата сила и заплашването, при което деецът използва властта си за постигане на забранената цел да застави жертвата да извърши, пропусне или претърпи нещо против волята си, за което тя не е законно задължена¹².

Състоянието на зависимост се свързва със затруднения на пострадалия да се противопостави на опасност, застрашаваща неговата личност или права към момента на посегателството. Затруднеността произтича от правната или фактическата възможност на извършителя да въздейства едностранно и отрицателно върху правнозащитени блага на пострадалия¹³. Съществено е, че пострадалият субективно цени повече застрашените блага от тези, които конкретното посегателство засяга и поради това приема по-малкото зло. Зависимостта, както при злоупотребата с власт, предполага особени отношения между пострадалия и дееца, но за разлика от злоупотребата с власт, те могат да бъдат фактически.

Емпиричните изследвания показват, че, когато този квалифициращ признак е налице, обикновено става въпрос за семейно-родствени и брачни връзки (включително емоционална зависимост от интимен партньор) или за материална зависимост, възникнала от заемни отношения. Той може да се отнася още до незаконен или несигурен бежански или имигрантски статус, болест, бременност, малолетие, физически или умствен недъг и пр. Чуждестранните проучвания съдържат информация за практики на трафик, при които деецът умишлено създава и впоследствие използва принудително формирана зависимост на жертвата от наркотични вещества¹⁴.

Според разпоредбата на чл. 3 от ПТХ злоупотребата с власт или зависимост се отнася до всяко положение, в което лицето е лишено от действителна или приемлива алтернатива, освен да предприеме поведението, към което злоупотребяващият го тласка. Критерият е субективен и изисква да бъде безспорно доказано, че в причинна връзка с поведението на дееца и поради особените му отношения с жертвата

¹² Вж. напр. Р 21-96-ВК.

¹³ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит. съч., стр. 109; Жертвата на престъплението, УИ „Св. Климент Охридски”, 1993 г., стр. 41.

¹⁴ Вж. **Lehti, M., Aromaa, K.**, Trafficking in Women and Children in Europe, Organised Crime, Trafficking, Drugs: Selected Papers Presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology, Helsinki, 2004, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), Publication Series No. 42, ISBN 952-5333-18-3, p. 118.

последната е формирала убеждение за безизходност, т.е. субективна увереност, че липсва разумен изход, различен от даване на съгласие да бъде трафикирана.

В. Сравнението между методите от двете групи показва, че с най-широко приложно поле е отвличането. Тъй като представлява преместване на пострадалия в пространството против волята му, то поглъща не само принудителните методи (принуда и противозаконно лишаване от свобода), но и всички други методи, които я опорочават или пренебрегват. Това са злоупотребата с власт, използването на зависимост и въвеждането в заблуждение. Злоупотребата с власт се обхваща от понятието за принуда по чл. 143, която отвличането по смисъла на чл. 142 поглъща¹⁵. Използването на зависимост и въвеждането в заблуждение разкриват въздействие върху волята на пострадалия, сходно с това на злоупотребата с власт.

Методът, който е **алтернативен на всички останали**, е даването, обещаването и получаването на облага. Той изисква информирано доброволно съдействие на жертвата, а всички останали го изключват.

II. Комплексният анализ обосновава извод за зависимост между непосредствения обект, изпълнителното деяние, експлоатационната цел и методите на трафика на хора. Тя изключва приложимостта на всички методи в качеството им на квалифициращи обстоятелства по чл. 159а, ал. 2 към всички форми на изпълнителното деяние (набиране, транспортване, укриване и приемане) и всички цели и се отразява на значението на метода за обхвата на непосредствения обект на престъплението.

1. Непосредственият обект на трафика на хора по основния състав по чл. 159а, ал. 1 е очертан на основата на експлоатационните цели. Той включва групи основни права на човека, свързани с **различни аспекти от неприкосновеността и свободата на неговата личност**.

Когато целта е сексуална експлоатация на жертвата, винаги се увреждат установените в обществото нравствени норми, които регулират мотивацията за встъпване в интимни отношения и половото общуване между полово съзрели лица. Ако деянието се ръководи от цел за трудова експлоатация, то засяга комплекс от трудови права, сред които правото на безопасни и здравословни условия на труд, на съответно заплащане и пр. Целта за държане в принудително подчинение обуславя засягане на свободата на вземане на решения и ръководене на поведението според тях. При трафик

¹⁵ В този смисъл вж. напр. Р-207-96-ВК.

с цел отнемане на телесни органи се посяга върху телесната неприкосновеност и неприкосновеността на здравето, а когато липсата на отнетия орган е животозастрашаваща, и върху правото на живот.

Общото между методите по чл. 159а, ал. 2, т. 2-6, се изразява в това, че те засягат свободата на формиране и изразяване на воля в условия на нормална мотивация на поведението. Някои от тях засягат и други обществени отношения. Поради това методите могат да разширят непосредствения обект на трафика на хора и подлежат на условно деление според това дали и при какви условия обуславят такова изменение.

А. Методите, които винаги по необходимост разширяват обекта, са отвлечането и противозаконното лишаване от свобода. Те засягат свободата за придвижване в пространството, която не се включва в обекта по основния състав¹⁶.

Б. Останалите методи могат да разширят обекта в зависимост от вида на експлоатационната цел и формата на изпълнителното деяние, която квалифицират.

а. Принудата, въвеждането в заблуждение, използването на зависимост и злоупотребата с власт опорочават волята на пострадалия и водят до засягане на неговата полова свобода и полова неприкосновеност, когато деянието се ръководи от **цел за сексуална експлоатация**. В тези случаи използването им разширява непосредствения обект на трафика, като прибавя към него обществените отношения, осигуряващи зачитането на волята на пострадалия съзнателно да се разпорежда със своя пол и да контролира половото си общуване с други лица, и спазването на забраната за всички трети лица да встъпват в полова или по повод на пола връзка с пострадалия без негово съгласие¹⁷.

Поради особеностите на **целите за трудова експлоатация и задържане в принудително подчинение** техният обект съвпада с този на принудата, въвеждането в заблуждение, използването на зависимост и злоупотребата с власт като методи с отрицателно влияние върху волята. Това прави възможно обектът на квалифициран състав по чл. 159а, ал. 2 да не се промени в сравнение с обекта по основния състав по чл. 159а, ал. 1. В тези случаи повишената обществена опасност на деянието, мотивирала законодателя да предвиди квалифициран състав, се дължи на по-интензивното засягане на обекта, а не неговото разширяване. Съвпадението на обектите

¹⁶ Вж. **Стойнов, Ал.**, Престъпления против правата на човека, 2006 г., стр. 236.

¹⁷ По-подробно за половата свобода и половата неприкосновеност вж. **Ангов, Н.**, цит.сър., стр. 57; **Стойнов, Ал.**, Престъпления против правата на човека, 2006 г., стр. 147 и сл.

е в подкрепа и на извода, че трафикът на хора с цел трудова експлоатация или задържане в принудително подчинение типично ще се осъществява при използване на някой от методите, опорочаващи съгласието.

Тези методи не разширяват непосредствения обект на трафика с **цел отнемане на телесни органи**. Те засягат свободата на пострадалия съзнателно да се разпорежда с тялото си. Тя е част от телесната неприкосновеност, обект на целта за отнемане на телесни органи.

Същите методи сами по себе си **не въздействат отрицателно върху свободата за придвижване в пространството**. Те я засягат, когато се използват при транспортиране, укриване или приемане на пострадалия поради специфичното си отражение върху изпълнителното деяние.

б. Обещаването, даването или получаването на облага разширяват обекта само когато целта на деянието не е трудова експлоатация или държане в принудително подчинение. Този метод е неприложим към тези цели поради несъвместимост на признаците, свързани със съгласието. Двете цели винаги изключват доброволното и съзнателно съдействие на жертвата, докато методът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 винаги го предполага. Той няма принудителен характер и не опорочава волята на пострадалия, поради което не би могъл да обслужи тези експлоатационни цели¹⁸.

2. Приложимостта на методите към отделните форми на изпълнителното деяние зависи от съвместимостта на признаците им с тези на деянието, особено когато методът е криминализиран като самостоятелно престъпление.

А. Така например методите по чл. 159а, ал. 2, т. 3 не са възможни **квалифициращи обстоятелства при транспортиране** като форма на изпълнителното деяние.

Противозаконното лишаване от свобода не включва действия по преместване на пострадалия, защото в обратния случай ще бъде погълнато от отвлечането. Поради това то никога не може да бъде метод за транспортиране. Поради обективната необходимост придвижването на противозаконно лишения от свобода да бъде пространствено ограничено, този метод ще може да се прилага единствено при форми на изпълнителното деяние **набиране, укриване и приемане**.

¹⁸ Повече за правната същност на целите за трудова експлоатация и държане в принудително подчинение, вж. **Пушкарова, И.**, цит. съч.

При настоящата редакция на закона съществува тенденция понятието „транспортна“ да се разбира като преместване в пространството с превозно средство¹⁹. При това тълкуване отвлечането е негодно да квалифицира трафика при тази форма на изпълнителното деяние. Цялостната дейност ще се квалифицира като принудително транспортиране по чл. 159а, ал. 2, т. 2, а не като транспортиране чрез отвлечане. Независимо от средството, изводът е същият, когато е пострадалият е отвлечен непосредствено преди да бъде транспортиран.

Б. Практически затруднения възникват при разграничаването на набиране чрез противозаконно лишаване от свобода и принудително укриване и приемане. При всички тези случаи се ограничава свободата на придвижване в пространството. Когато противозаконното лишаване от свобода има за предназначение да мотивира пострадалия да окаже съдействие за своето трафикиране, ще бъде налице набиране. Останалите хипотези следва да се квалифицират като укриване или приемане според това дали местонахождението на пострадалия умишлено се крие от лицата и органите, които имат право да го знаят.

На практика **укриване и приемане никога не могат да се осъществят с принудителните начини по чл. 159а, ал. 2, т. 2.** Тези хипотези винаги ще се поглъщат от приемане или укриване с противозаконно лишаване от свобода.

Когато формите на изпълнителното деяние са укриване или приемане, противозаконното лишаване от свобода изключва методите, въздигнати в квалифициращи обстоятелства по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5. Тези две форми са свързани с пребиваване на пострадалия на определено място, а споменатите методи опорочават волята му относно избора на мястото и престоя на него. Поради това всяко укриване или приемане, когато липсва съгласие на лицето, ще удовлетворява признаците на укриване / приемане чрез противозаконно лишаване от свобода.

В. От горния анализ стана ясно, че методите отвлечане и противозаконно лишаване от свобода имат много широко приложно поле и изключват възможността някои форми на изпълнителното деяние на трафика да се осъществят при останалите методи. Това е резултат на прякото възпроизвеждане на понятията от международния стандарт без да се съобрази, че в системата на българския НК те имат самостоятелно и ясно определено значение, каквото нямат според Протокола за трафика към КТОП и Конвенцията на СЕ за борба с трафика на хора. То

¹⁹ Вж. Стойнов, Ал., Престъпления против правата на човека, 2006 г., стр. 229; ТР 2-09-ОСНК

се изразява главно в обстоятелството, че те описват самостоятелни престъпления. Поради това по-уместна и прецизна би била законодателна техника, която свързва формите на изпълнителното деяние с приложимите за тях методи, като съобразява употребяваните понятия със смисъла, който им е придаден от класически разпоредби на НК.

IV. Първоначалният замисъл на законодателя е да разпростре към всички видове трафик на хора приложното поле на методите в качеството им на квалифициращи обстоятелства. Това е видно от редакцията на НК, с която е въведен Раздел IX от Глава втора²⁰. Според нея особените методи квалифицират както вътрешния (националния) трафик по чл. 159а, ал. 2, така и международния (транснационалния, трансграничния) по чл. 159б, ал. 2, независимо дали са осъществени и квалифициращите обстоятелства по чл. 159в (сегашен чл. 159г) от НК.

Измененията на НК от април 2009 г.²¹, с които беше въведен новият състав по чл. 159в, представляват отстъпление от това решение. Трафикът на хора по чл. 159в (нова редакция) не е квалифициран с оглед използване на специални методи, като в същото време за него са приложими квалифициращите признаци по чл. 159г. Явно се касае за законодателен пропуск. Докато той не бъде отстранен, прилагането на методите по чл. 159а, ал. 2 при извършване на престъпление по чл. 159в ще обуслови или съвкупност между трафик на хора по този текст и друго престъпление (принуда, отвлечане, противозаконно лишаване от свобода, полово престъпление при използване на зависимост, престъпление при злоупотреба с родителска власт, сводничество и др.), или ще утежни отговорността при нейната индивидуализация.

За да се избегнат тези изкуствени усложнения в квалификацията, които излишно натоварват съдебната практика, следва **настоятелно да се препоръча въвеждането на допълнителна алинея към чл. 159в**, която да препраща към чл. 159а, ал. 2 относно квалифициращите обстоятелства.

V. Въпреки че разширяването на понятието за трафик на хора по принцип се допуска от ПТХ, неговата целесъобразност от гледище на ефективното противодействие срещу явлението у нас съвсем не е несъмнена.

1. Както се подчертава в съдебната практика, „прекомерно разширеният обseg на деянието превръща в потенциални престъпници прекалено голям брой лица”²², като в

²⁰ Вж. ЗИДНК, ДВ, бр. 92 от 2002 г.

²¹ Вж. ЗИДНК, ДВ, бр. 27 от 2009 г.

²² Вж. съобразителната част на Р 68-2004 на РС Петрич.

същото време прекомерно стеснява приложното поле на основния състав. Той се превръща в нормативно отражение на редки и необичайни случаи, характерни с изключителното съдействие и инициативност на пълнолетна жертва и относителна пасивност на извършителя. При тях пострадалият формира поведението си в условия на неопорочена воля, като както той, така и извършителят действат безвъзмездно при ясно съзнание за експлоатационната цел, която може да бъде само сексуална експлоатация или отнемане на телесни органи.

Хипотезата е особено екзотична при форма на изпълнителното деяние „набиране” и **граница с ненаказуемо поведение**, обективизирано в правомерни и доброволни практики между пълнолетни лица, свързани с движение на хора, полово общуване, трудови отношения и пр.

2. Разширяването създава условия за изкуствено статистическо нарастване на относителния дял на трафика на хора в общата криминологична картина и в сравнение с други държави, без у нас нито явлението, нито ефективността на наказателната система да се отличават с изключителност. Това изкривява количествените и качествените параметри на държавната политика по предотвратяване и противодействие на престъплението и затруднява сравнителната оценка с опита на други държави, която е от изключително значение за ефективността на тази политика.

3. На следващо място, отклонението от международноправното понятие затруднява разграничаването на трафика на хора от посегателства, чиито състави съдържат признаци, близки или аналогични на неговите. В съдебната практика се срещат случаи на квалифициране на производство и разпространение по интернет на порнографски материали като трафик, а не като престъпление по чл. 159²³, както и известно колебание между трафик на хора и предоставяне на помещения за развратни действия по чл. 155, ал. 2²⁴ и трафик на хора и отвличане с цел предоставяне за развратни действия²⁵. Според някои съдебни решения трафикът поглъща склоняването по чл. 155, ал. 1 и 3²⁶, според други двете престъпления се намират в съвкупност²⁷, а при трети случаи идентична фактическа обстановка е квалифицирана или само като склоняване, или само като трафик²⁸. Това създава предпоставки за противоречива

²³ Вж. напр. Р НОХД № 116/2007 г. на ОС-Русе.

²⁴ Вж. напр. Р 692-06 на РС-Петрич; Р НОХД №531/2006г. на ОС-Благоевград, с което деянието се преквалифицира от трафик в предоставяне на помещение за развратни действия.

²⁵ Вж. Р 455-05-II.

²⁶ Вж. Р 13-08-III.

²⁷ Вж. Р НОХД 370-07-I, 832-05-I, 610-05-III, 203-07-III, Р 269-07-II.

²⁸ Вж. Р НОХД 928-05-II, 999-05-III.

съдебна практика и разногласия между компетентните правоохранителни и правосъдни органи по въпросите на правната квалификация.

4. По-нататък, стесняването на националното наказателноправно понятие в сравнение с международното създава **противоречия между НК и ЗБТХ**. Последният възпроизвежда международния стандарт в разпоредбата на пар. 1 от ПЗР. Разминаването с НК се проявява не само в третирането на методите като определящи признаци на трафика на хора от ЗБТХ, но и в отклонение във формулировката на метода „даване, получаване или обещаване на облага”. Според ЗБТХ с него се цели получаване на съгласието на лице, което упражнява контрол върху трафикирания. Според НК този метод е насочен към трафикирания. Той представлява начин за въздействие върху неговата мотивация да съдейства за трафикирането си, което не е свързано с опорочаване на съгласието му, нито с волята на трети лица.

Разликата във формулирането на метода води до различна законова интерпретация на границата между трафика с цел трудова експлоатация и непрестъпни социални практики по наемане на работна ръка и настъпили усложнения относно условията на труд и неговото заплащане, които са обичайни за гражданския оборот и се разрешават по гражданскоправен ред. Тази граница е много по-ясно определена от ЗБТХ.

Разминаването между двата нормативни акта обуславя разлика и в **понятието за пълнолетен пострадал** от трафик на хора. По смисъла на ЗБТХ това е лице, което е предмет²⁹ на набиране, транспортиране, прехвърляне, укриване или приемане с експлоатационна цел, спрямо което са упражнени забранени от закона методи, опорочаващи волята му или влияещи по забранен начин на волята на лицата, които упражняват власт на него. Пълнолетен пострадал по смисъла на НК е лице, което е предмет на набиране, транспортиране, укриване или приемане с експлоатационна цел, независимо от волята му.

По отношение на метода понятието за пълнолетна жертва е по-широко по ЗБТХ в сравнение с НК и това обуславя **парадоксално двойствено отношение на законодателството към пострадалите**. Сред тях се очертава категория граждани, които имат правата на жертва на трафик по ЗБТХ, но не могат да получат възмездие по наказателноправен ред в същото качество. Точната дефиниция на понятието е от значение още за **приложението на разпоредбата на чл. 159в** от НК, която изрично

²⁹ В пар. 1, т. 5 от ЗБТХ пострадалият погрешно е определен като обект на трафика.

определя предмета на това престъпление като лице, пострадало от трафик на хора. Формално, такива са и онези пълнолетни граждани, които са набрани, транспортирани, приети или укрити, след като на лицата, които упражняват власт над тях, са дадени или обещани или от които са приети облаги. НК не третира тези категории като пострадали от трафик на хора, дори да ги признава за пострадали от други видове престъпления.

В заключение следва да се отбележи, че разширяването на понятието за трафик на хора в резултат на въздигането на методите по чл. 159а, ал. 2, т. 2-6 в квалифициращи признаци, в сравнение с всички останали действащи за България международни и национални правни стандарти препятства осъществяването на единна държавна политика срещу трафика на хора, обединяваща наказателни, административни, закрилни, и други държавни политики.

РЕЗЮМЕ:

Настоящата статия анализира съдържанието на методите, които квалифицират престъплението трафик на хора по чл. 159а, ал. 2, т.2-6 от НК, по отделно и във връзка един с друг, като очертава приложните им полета и провежда разграничение между тях в гранични хипотези. Тя се спира на наказателноправното значение на съгласието на трафикираното лице за квалификацията на деянието и предлага класификации на методите с оглед въздействието им върху волята на пострадалия, отражението им върху непосредствения обект на престъплението и приложимостта им спрямо различните форми на изпълнителното деяние и при различни експлоатационни цели. Статията подробно анализира последиците от отклонението на наказателноправния режим на методите на трафика на хора от относимите други национални и международни стандарти, като прави съответните изводи за усъвършенстване на законодателството.

SUMMARY:

The present paper analyses the content of the methods which aggravate criminal liability for human trafficking under Art. 159a, subs. 2, p.2-6 of the Penal Code, separately and in relations to each other. It outlines their spheres of applicability and differentiates among them in border-line cases. The paper also elaborates on the criminal-law significance of the victim's consent for the proper legal qualification of the act and suggests classifications of the methods according to their impact over the will of the victims, their influence over the object of the crime and their applicability according to the different forms of the deed and the different exploitation purposes. The paper analyses in depth the consequences of the deviation

of the criminal-law regime of the methods of human trafficking from other relevant national and international legal standards and proposes respective de lege ferenda solutions.